

УДК 635.21:631.53.01(477)

Ю. М. Носенко, кандидат сільськогосподарських наук
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ**МОНІТОРИНГ СЕЛЕКЦІЙНИХ ІННОВАЦІЙ В
НАСІННИЦТВІ КАРТОПЛІ**

Україна входить в четвірку провідних картоплесіючих країн світу, а за виробництвом картоплі на душу на-селення (130 кг) займає лідируючі позиції у світі. В Україні за незмінних площ садіння (1394-1400 тис. га), починаючи з 2011 року відмічається стала тенденція до зростання валових зборів до 23,6-24,2 млн т за рахунок підвищення урожайності з 13,3 т/га в 2010 до 16,8- 17,6 т/га в 2011-2014 рр. З 2011 року спостерігаються приріст валового збору до періоду 2006-2010 рр. на 17,5% та урожайності на 18,7% [1].

Галузевою програмою «Картопля України 2016-2020 рр.» передбачено забезпе-чити до 2020 року виробництво картоплі 22,0 млн т за умови зменшення площ садіння до 1100 тис. га та зростання урожайності до 20,0 т, а виробництво картоплі в сільськогосподарських підприємствах довести до 15-20% від загальної потреби України. Визначено перспективи розвитку картоплярства, одна з яких – концентрація виробництва репродукційного насіння до 250 тис. т у великих спеціалізованих насінницьких господарствах. Для цього необхідно в зонах Полісся і Лісостепу організувати в кожному адміністративному районі одне-два насінницьких господарства [2].

Метою досліджень був аналіз та аналітична обробка даних Державного реєстру сортів (далі Реєстр), придатних для поширення в Україні сортів картоплі, та інтернет-ресурсів з питань насінництва картоплі для визначення:

співвідношення між кількістю занесених до Реєстру сортів та тих, що розмножуються, по заявниках;

площі під насінницькими посівами (частка сортів вітчизняної та зарубіжної селекції в цілому та окремих установ/фірм) по областях та по Україні в цілому;

– суб'єктів господарської діяльності, які мають найбільші площі насінницьких посівів картоплі, та спектр сортів, які вони розмножують;

– структури насінневих посівів картоплі за групами стиглості та їх співвідношення за заявниками;

– установ-заявників, сорти яких розмножуються найбільше.

© Носенко Ю. М., 2015

Результати досліджень. Україна має достатню кількість сортів картоплі. У Державному реєстрі сортів рослин, придатних для поширення в Україні, у 2014 р. налічувалось 154 сорти картоплі, з них 83 зарубіжних, 55 сортів селекції Національної академії аграрних наук України, 16 сортів української селекції інших організацій. У відсотковому співвідношенні це становить 56, 35 і 9 % відповідно [3, 4].

За даними Державної сільськогосподарської інспекції, у 2014 р. розмножувалося елітне насіння 74 сортів картоплі (48,1% від занесених до реєстру), з них зарубіжної селекції 41 сорт (49,4%), селекції НААН – 25 (45,5%) та 8 інших сортів вітчизняної селекції (50,0%) [5].

Загальна площа насінницьких посів становила 33676,0 га, зарубіжні сорти займали площу 29645,6 (88%), сорти НААН – 2487,5 га (7,4%), решту посівів займали сорти інших вітчизняних установ (табл. 1.)

Таблиця 1. Виробництво елітного насіння картоплі в Україні, 2014 р.

Заявники сортів картоплі	Кількість сортів в Реєстрі	Кількість сортів, за якими ведеться насінництво		Площа насінницьких посівів	
		шт.	%	га	%
НААН	55	25	45,5	2487,5	7,4
Інші вітчизняні заявники	16	8	50,0	1542,9	4,6
Зарубіжні фірми	83	41	49,4	29645,6	88,0
Всього	154	74	48,1	33676,0	100

Насінницькі посіви картоплі були розміщені в 14 областях. Найбільші площі під насінниками картоплі сортів селекції НААН було в Київській обл. – 1079 га та Чернігівській – 637 га. Найбільша площа під зарубіжними сортами була в Чернігівській та Київській областях 8842,6 та 8763 га. Зарубіжні сорти картоплі не вирощувалися у Волинській, Рівненській, Закарпатській, Чернівецькій, Кіровоградській, Сумській, Хмельницькій, Вінницькій областях. Найменша площа насінневих посівів була у Кіровоградській області – 4,8 га.

Насіннева картопля вирощувалася в 34 господарствах. Найбільші господарства-виробники елітного насіння картоплі були зосереджені у Львівській (1 господарство), Київській (4), Чернігівській (5), Житомирській (2), Миколаївській (1) та Херсонській областях (1 господарство).

Найбільший спектр сортів картоплі, що вирощуються на насіння, мали: Інститут картоплярства НААН -16, ТОВ “Агро ЛВ Лімітед” (Львівська обл.) -12 сортів та ТОВ “Забарівське” (Чернігівська обл.) – 11 сортів. Найбільші площі мали: ТОВ “Агро ЛВ Лімітед” – 6938 га, ТОВ “Чіпси Люкс” (Київська обл.) – 4745 га та ТОВ “Забарівське” (Чернігівська обл.) – 4632,2 га.

Як показує аналіз, серед НДУ НААН найбільшу площу насінницьких посів мав Інститут картоплярства – 2469,5 га, де розмножувався 21 сорт (58,3% від занесених до Реєстру). Найбільші площі займали сорти селекції цього інституту: Фантазія (729,3 га), Серпанок (621,5 га) та Слов’янка (345 га). Розмножувалося по два сорти Інституту сільського господарства Карпатського регіону та Закарпатської ДСГДС, що займали площу 10 і 8 га відповідно.

Фантазія – середньоранній, універсального призначення. Урожайність: 12,5 т/га на 40-45 день після сходів, 48,5 т/га в кінці вегетації. Вміст крохмалю: 18-19%. Бульби овальні, рожеві; м’якуш білий. Стійкий проти раку та картопляної нематоди; відносно стійкий проти фітофторозу та кільцевої гнилі. Рекомендовані зони вирощування: Полісся, Лісостеп, Степ.

Серпанок – ранній, столового призначення. Урожайність: 20,0 т/га на 40-45 день після сходів, 45,0 т/га в кінці вегетації. Вміст крохмалю: 13-14%. Бульби овальні, рожеві; м’якуш кремовий. Стійкий проти звичайного біотипу раку, фітофторозу, фузаріозу; відносно стійкий проти кільцевої та мокрої гнилі, парші звичайної. Рекомендовані зони вирощування: Полісся, Степ.

Слов’янка – середньостиглий, столового призначення. Урожайність: 44,0 т/га в кінці вегетації. Вміст крохмалю: 17-18%. Бульби рожеві з гладенькою шкіркою та кремовим м’якушем. Стійкий проти раку та картопляної нематоди, має польову стійкість проти фітофторозу, відносно стійкий проти фузаріозу і вірусних хвороб. Рекомендовані зони вирощування: Полісся, Лісостеп, Степ.

Серед інших вітчизняних заявників найбільше розмножували сорти селекції Сумського НАУ (4), однак площі посіву були незначними – 18,7 га. Найбільшу площу займав сорт Сатурна ТОВ «Чіпси люкс» – 1500 га. Також розмножувалося 3 сорти Львівського НАУ на площі 24,16 га.

Сорт картоплі Сатурна – середньостиглий, універсальний для виробництва чіпсів, пластівців, соломки, картоплі-фрі, хрусткої картоплі. Урожайність: 15,5-24,6 т/га. Вміст крохмалю: 16,5-21,4 %. Бульби білі, овально-округлої форми з світло-жовтою

м’якоттю. Стійкий до парші звичайної, ризоктоніозу, бактеріозу. Середньостиглий до вірусних хвороб, фітофторозу, нематод. Високий вміст сухих речовин. Рекомендовані зони вирощування: Полісся [6].

Серед голландських фірм лідером є фірма Агріко Кооператив Б.А (далі Агріко), яка має найбільшу кількість сортів, що розмножувалися (7 сортів), та Маєр Б.В. сорти, якої займали найбільшу площу – 5635 га.

Серед сортів голландської фірми Вен Райн КВС найбільшу площу насінників мав сорт Лабадія – 950 га. Сорт фірми Агріко-Роко займав площу 645 га. Дуже ранній сорт Рів’єра (оригіналь Агріко) вирощувався на площі 815 га.

Сорт Леді Клер фірми Маєр Б.В. вирощувався на площі 3140 га, Мелоді – 2280 га. Сорт Мінерва компанії Ден Хартінг Б.В. – на площі 1062,2 га.

Сорт картоплі Лабадія – середньоранній, столового призначення. Урожайність: 29,0-46,2 т/га. Вміст крохмалю: 12,2-16,4 %. Бульби овальні, гладенькі, жовті, м’якоть світло-жовта. Стійкий до раку картоплі і золотистої картопляної цистоутворюючої нематоди, внутрішніх дефектів фізіологічної природи. Лежкість 97 %. Рекомендовані зони вирощування: Полісся, Лісостеп [7].

Сорт Мелоді – середньостиглий, столового призначення. Урожайність: 34,6 т/га. Вміст крохмалю: 13,7%. Бульби – жовті, овально-округлої форми з гладенькою шкіркою. М’якуш – жовтий. Рекомендована зона вирощування: Полісся.

Леді Клер – середньоранній, для переробки на чіпси. Урожайність: 32,8 т/га. Вміст крохмалю: 18,1%. Бульби - жовті, короткоовальної форми. М’якуш – жовтий. Характеризується стійкістю до фітофторозу бульб, парші звичайної, скручування листків, Х-вірусу, Y-вірусу, Yn-вірусу, а також стійкістю до пошкоджень. Рекомендована зона вирощування: Полісся.

Мінерва – ранній, придатний для двоврожайної культури. Урожайність: 43,0 т/га. Вміст крохмалю: 17,6%. Бульби – білі, м’якуш – світло-жовтий. Стійкий до раку, картопляної нематоди, парші, вірусних інфекцій. Рекомендовані зони вирощування: Степ, Лісостеп.

Серед німецьких заявників найбільше розмножується сортів фірми Золана Аграр-Продукте (далі Золана) – 8 та Норіка Нордрінг-Картофельцухт-унд Фермерунгс (далі Норіка) – 7, які також мають найбільше занесених сортів у Реєстрі. Майже кожен сорт німецької фірми Золана вирощувався на площі понад 1000 га: Міранда -1680 га, Опал - 1486 га, Ред Леді -1400 га, Верді -1355 га.

Сорти фірми Норіка займали: Піроль - 3415 га, Карлена-1260 га, Гала – 952 га. Сорт Сатіна фірми КВС ЗААТ АГ вирощувався на площі 1088,4 га. Сорт Альвара фірми Заатцухт Фритц Ланге КГ (далі Заатцухт) займав площу 640 га.

Міранда – середньоранній, столового напрямку використання та для переробки на фрі. Урожайність: 35,5 т/га. Вміст крохмалю: 14,6%. Бульби жовті, м'якуш світло-жовтий. Стійкий до фітофтори. Рекомендована зона вирощування: Полісся.

Опал – середньоранній, чіпсовий сорт. Урожайність: 33,1 т/га. Вміст крохмалю: 13,5%. Морфологічні ознаки. Шкірка жовта. М'якоть світло-жовта. Стійкий до PCN Ro1 і RO4, нематоди, високостійкий до парші, кільцевої гнилі. Рекомендована зона вирощування: Полісся.

Сорт Сатіна – середньоранній, столового напрямку використання. Урожайність: 35,0-59,0 т/га. Вміст крохмалю: 12,6-14,1%. Бульби жовті, м'якуш світло-жовтий. Стійкий до парші, механічних ушкоджень, появи синіх плям і іржі; до Y-вірусу – висока, до гниття бульб – дуже висока, до чорної ніжки – середня, до ризоктонії – висока. Рекомендована зона вирощування: Полісся.

Карлена – ранньостиглий. Урожайність: 45,0 т/га. Вміст крохмалю: 11,6-13,2%. Бульби – жовті, м'якуш – світло-жовтий. Стійкий до раку картоплі, золотистої картопляної цистоутворюючої нематоди. Чутливий до фітофтори. За даними оригінатора, середньостійкий до вірусу У. Рекомендовані зони вирощування: Степ, Лісостеп.

Піроль – середньоранній, для переробки (чіпси, сушені продукти). Урожайність: 34,2-36,4 т/га. Вміст крохмалю: 18,8%. Бульби – жовті, М'якуш – жовтий. Рекомендована зона вирощування: Полісся.

Серед населення України особливим попитом користуються ранні сорти картоплі. Їх бульби мають добрі смакові якості, містять крохмаль, білок, цукор та інші поживні речовини, а також різноманітні вітаміни (С, В₁, В₂, та ін.). Молода картопля, починаючи з червня, є незамінним постачальником цих корисних речовин для організму людини. Не менш важливо, що ціна на молоду ранню картоплю суттєво більша, ніж на більш пізню. Очевидно, така ринкова та споживча привабливість визначає те, що серед загальної кількості занесених до Реєстру сортів картоплі ранньостиглі становлять 33,5 % (52 сорти), середньоранні 29 % (44 сортів), середньостиглі – 25 % (39 сортів), середньопізні 11 % (17 сортів). Відповідно розмножується насіння ранньостиглих 29 сортів (55,8 % від занесених), середньоранніх 25 сортів (55,6%), 11 середньостиглих сортів (28,2%), 7 середньопізніх (41,2%) та 1 дуже ранній (табл. 2).

Таблиця 2. Розподіл сортів картоплі, що вирощувалися на насіння в 2014 році, за групами стиглості

	Занесено сортів до Реєстру всього	РС	СС	СР	СП	ДР	ПС
Занесено сортів до Реєстру всього	154	52	40	44	17	1	1
Ведеться насінництво	73	29	11	25	7	1	-
% до занесених до Реєстру	47,1	55,8	28,2	55,6	41,2	100,0	-

Примітка: РС-ранньостиглі, СС-середньостиглі, СР-середньоранні, СП-середньопізні, ДР –дуже ранні, ПС – пізньостиглі.

Серед сортів картоплі, що вирощувалися на насіння селекції НДУ НААН, найбільше було ранньостиглих – 11 сортів (61,1% від занесених) та середньоранніх 6 сортів (42,9%), 4 середньопізніх (50%) та 4 середньостиглих (26,7% від занесених).

Серед сортів картоплі, що вирощувалися на насіння селекції інших вітчизняних заявників, найбільше було середньоранніх 4 сортів (80% від занесених), ранньостиглих 3 сортів (37,5%), 1 середньостиглий (50% від занесених). Середньопізні сорти не розмножували.

Серед зарубіжних сортів картоплі, що вирощували на насіння, найбільше було ранньостиглих – 15 сортів (57,6%) та середньоранніх 15 сортів (60%), 3 середньопізніх (37,5%) та 6 середньостиглих (26,1% від занесених) та 1 дуже ранній сорт.

Висновки.

1. Встановлено, що у 2014 р. на розмноженні було близько 50% сортів картоплі від занесених до Реєстру сортів, придатних для поширення в Україні (від 46 до 49). Спостерігається кількісне переважання зарубіжних сортів, які розмножувалися, над вітчизняними (29645,6 га 88%).

2. Виявлено, що найбільший спектр сортів картоплі, які вирощуються на насіння, мали: Інститут картоплярства НААН (Київська обл.) – 16, ТОВ “Агро ЛВ Лімітед” (Львівська обл.) – 12 сортів та ТОВ “Забарівське” (Чернігівська обл.) – 11 сортів.

3. Серед українських виробників НДУ НААН найбільшу площу насінницьких посів мав Інститут картоплярства НААН – 2469,5 га, де розмножувався 21 сорт. Найбільші площі займали сорти селекції цього інституту: Фантазія (729,3 га), Серпанок (621,5 га) та Слов'янка (345 га). Серед інших вітчизняних заявників найбільшу площу мав сорт Сатурна, який вирощувався на площі 1500 га.

4. Серед іноземних заявників лідером за кількістю сортів картоплі є голландська фірма Агріко (7 сортів). Найбільшу площу займали голландські сорти фірми Маєр Б.В. – 5635 га.

5. В цілому серед всіх сортів картоплі вітчизняної та зарубіжної селекції найбільший відсоток займали ранньостиглі та середньоранні, 55,8 % та 55,6 % відповідно.

1. Гадзало Я.М. Стан та перспективи розвитку картоплярства в Україні // Картоплярство України. – 2014. – №3-4, (36-37) – С.2.

2. Галузева комплексна програма «Картопля України – 2010-2015 роки». – Інститут картоплярства, Національна академія аграрних наук України. – Немішіве. – 2010. – 59 с.

3. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні (станом на 15.11.2014) / Державна фітосанітарна служба України. – К., 2014. – 259 с.

4. Носенко Ю.М. Моніторинг селекційних інновацій в галузі картоплярства. // Ю.М. Носенко. – Х.: Вісник ЦНЗ АПВ Харківської області, 2015. Випуск 18.С. 152-159.

5. <http://www.disgu.gov.ua>

6. <http://www.dobroodar.com.ua>

7. <http://agrosience.com.ua>

8. Бондарчук А. А. Перспективи інноваційного розвитку насінництва картоплі в Україні. // Картоплярство України. – №3-4 (36-37). – С. 10.

9. Литун Б.П. Картофелеводство зарубежных стран / Б.П. Литун, А.И. Замотаев, Н.А. Андрюшина. – М.: Агропромиздат, 1988. – С. 70-88.

Визначено співвідношення між кількістю занесених до реєстру сортів та тих що розмножуються по заявниках.

Визначено площу під насінницькими посівами (доля сортів вітчизняної та зарубіжної селекції в цілому та окремих установ/фірм) по областях та по Україні в цілому.

Визначено суб'єкти господарської діяльності, які мають найбільші площі насінницьких посівів картоплі та спектр сортів, які вони розмножують.

Проведено аналіз структури насінневих посівів картоплі за групами стиглості та їх співвідношення за заявниками.

Визначені установи-заявники сорти яких розмножуються найбільше.

Ключові слова: картопля, насінництво, вітчизняні сорти, зарубіжні сорти.

Определенно соотношение между количеством занесенных в Реестр сортов и тех которые размножаются по заявителям.

Определенно площадь под семеноводческими посевами (часть сортов отечественной и зарубежной селекции в целом и отдельных учреждений/фирм) по областям и по Украине в целом.

Определены субъекты хозяйственной деятельности, которые имеют наи-

большие площади семеноводческих посевов картофеля и спектр сортов, которые они размножают.

Проведен анализ структуры семенных посевов картофеля по группам спелости и их соотношение по заявителями.

Ключевые слова: картофель, семеноводство, отечественные сорта, зарубежные сорта.

The correlation between the number listed in the Register of varieties and those that reproduce by the applicant.

Defined area under seed crops (the share of domestic and foreign varieties breeding in general and individual institutions/firms) on the regions and in Ukraine in general.

Defined economic entities, which have the largest areas of crops of seed potatoes and range of varieties that are propagated.

The analysis of patterns of seed potato crop maturity groups and their value for the applicants.

Designated agencies applicants varieties which reproduce the most.

Keywords: potatoes, seed, varieties of domestic, foreign varieties.

Рецензенти:

Пилипенко Л.А. – д. с.-г. наук

Доля М.М. – д. с.-г. наук

Стаття надійшла до редакції 22.09.2015 р.